

MIANNA MESKUS

Humanismista elämäkeskeisyyteen

Sosiologi ja tietentutkija Karin Knorr-Cetina piti 2006 Etelä-Afrikassa järjestetyssä kongressissa keskustelua herättäneen esitelmän ”The Rise of a Culture of Life”. Sen mukaan länsimaisessa tieteellis-filosofisessa ajattelussa on käynnissä 1700-luvun valistusajattelun läpimurtoon verrattavissa oleva episteeminen käänne. Humanistiseen ideologiaan liittyvät käsitteet kadottivat merkitystään 1900-luvun aikana. Vastaavasti ’elämän’ käsitteestä ja ’elämästä itsestään’ on tullut oman aikamme tieteellisiä, poliittisia ja arkisia keskusteluja virittäviä pääasioita. Knorr-Cetina nimesi käänteen ”elämän kulttuurin” nousuksi.

Knorr-Cetinan mielestä valistusajattelu on ollut lähtökohtaisesti ihmiskeskeistä ajattelua. Valistusajan tieteellinen perintö on totuttanut uskomaan ihmisen tiedolliseen ja eettiseen kehitykseen, järjen täydellistymiseen. Samoin se on vakiinnuttanut ymmärryksen ihmisyhteisöiden, kansakuntien ja sivilisaatioiden mahdollisuuksista kehittyä ja edistyä ihmisen itsensä luomin keinoin. Nykypäivänä ei Knorr-Cetinan mukaan enää niinkään puhuta ihmisen vaan elämän täydellistämisestä. Sekä tieteellisissä keskusteluissa että arkipuheessa pohditaan elämän parantamista, pidentämistä, muokkaamista ja korjaamista.¹

Tämä elämän kulttuuri tuottaa ja uusintaa näkemystä elämästä muokattavissa olevana hankkeena. Tällöin viitataan elämään niin jokapäiväisten käytäntöjen kuin ihmisruumiin biologisten prosessien tasolla. Jokaisen

yksilöllinen elämä kytetään kysymykseen, voiko sitä parantaa jollakin keinoin. Tieteellisiä näkemyksiä arkipäiväistävien itsehoito-oppaiden kasvava suosio on yksi esimerkki elämäkeskeisen kulttuurin noususta. Ihmisiä kannustetaan omistautumaan elämänlaatunsa kohottamiseen ja onnellisuutensa edistämiseen, mutta myös omien ”biologisten” ominaisuuksiensa parantamiseen.

Mistä elämää koskevan puheen valtaisa lisääntyminen kuluneiden viiden–kuudenkymmenen vuoden aikana on saanut voimansa?

Elämän käsitteen tieteellinen ja metaforinen käyttö leimaa erityisellä tavalla 1900-luvun biologiaa. Kun moderni biologiantutkimus siirtyi tarkastelemaan kohdettaan molekyylien tasolla – kun kaiken elollisen elämän perusta paikannettiin nauhamaisesti peräkkäin asettuneisiin nukleiinihappomolekyyleihin, DNA:han – alettiin ajatella, että elämän arvoitus oli ratkennut. Lukuisten tutkijoiden

”Tieteellisiä näkemyksiä arkipäiväistävien itsehoitopoppaiden kasvava suosio on yksi esimerkki elämäkeskeisen kulttuurin noususta. Ihmisiä kannustetaan omistautumaan elämänlaatunsa kohottamiseen ja onnellisuutensa edistämiseen, mutta myös omien ’biologisten’ ominaisuuksiensa parantamiseen.”

puheessa, samoin kuin vaikkapa biologiantutkimuksen saavutuksista raportoineessa mediassa, organismien molekyyliarakenteen selvittämisestä tuli synonyymi elämän perusmekanismien selvittämiselle. Sittenkin eri lajien genomien kartoitushankkeiden myötä biologit ovat joutuneet myöntämään, että perimän molekyylien toiminta on monimutkaisempaa kuin luultiin. Elämää ei voidakaan selittää jäännöksettömästi tarkastelemalla molekyyli-tason reaktioita ja mekanismeja.

’Elämän’ tutkiminen ei kuitenkaan ole biologisten yksinoikeus. Molekyylibiologian tieteelliset lähtökohdat ja tekniikat ovat levinneet monille muillekin biotieteiden aloille. Molekyylibiologia on ikään kuin opettanut muidenkin alojen tutkijat analysoimaan ja argumentoimaan *elämän nimissä*. Varsinkin lääketieteessä on alettu tutkia sitä, puhua siitä ja järkeillä sen kautta.

Otan esimerkin perinnöllisyyslääketieteestä. Tarcasteltaessa kliinisen genetiikan merkittävimmän sovelluksen eli sikiötutkimusten käyttöönottoa Suomessa, huomataan, miten perinnöllisyyden lääketieteellisessä problematisoinnissa alettiin 1900-luvun loppua kohden viitata elämään monin tavoin. Suomalaiset perinnöllisyyslääkärit alkoivat puhua sikiödiagnostiikasta *elämää säilyttävänä* käytäntönä. He toivoivat sikiötutkimusteknologioiden myös kohottavan potilaiden ja perheiden *elämänlaatua*. Niin ikään he puolsivat sikiöseulontoja ja geenitestejä niiden tarjoamalla mahdollisuuksilla *optimoida yksilöllistä elämää* sekä sen arkipäivän toiminnallisuutta että ruumiin biologisilla ulottuvuuksilla.²

Lääkäreiden mukaan sikiötutkimusten perustavin syy

ei liittynyt kustannussäästöihin tai vammaisuuden ehkäisyyn, vaan se oli odotettavan vauvan ja tämän perheen elämä. Raskaana oleville naisille ja heidän perheilleen tarjotun tiedon ja valinnanmahdollisuuden katsottiin koskevan viime kädessä sitä, minkälaista elämää he vauvalleen ja itselleen halusivat. Näin sikiötutkimukset juurruttivat kysymyksen elämästä – moninaisissa merkityksissään – sikiön biologiaan, sen perimässä oleviin ominaisuuksiin.

Nykyisin sikiöseulontaa tarjotaan Suomessa kaikille raskaana oleville naisille osana äitiyshuoltoa. Tämä on tehnyt odotettavan lapsen biologisesta olemuksesta ja siihen liittyvistä elämisen mahdollisuuksista vanhempien pohdinnan ja valinnan kohteen. Samalla ”biologisen elämän” rajoista ja rajoituksista on tullut entistä vaikeampia asioita hyväksyä. Monet vanhemmat toivovat, että lääketieteelliset teknologiat pystyisivät venyttämään näitä rajoja enemmän kuin lääketieteessä toistaiseksi voidaan tai halutaan tehdä.

Mitä seurauksia biotieteiden vaikutusvallan kasvulla ja elämän kulttuurin kehkeytymisellä sitten on sosiaali-tieteille?

Knorr-Cetina esittää, että yksilöllisen elämän parantamisen ajatus tuo nykypäivän luonnon- ja ihmistieteet lähemmäs toisiaan. Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kohdistuminen yksilöllistymisen ja yksilöllisyyden kysymyksiin on hänen mukaansa omiaan rakentamaan siltaa biotieteiden suuntaan. ’Elämästä’ muodostuu käsitteellinen linkki luonnon- ja yhteiskuntatieteiden välille.

Tämän lähentymisen johdosta yhteiskuntatieteelliset selitysmallit ovat joutuneet entistä selkeämpään kamppailuasetelmaan biologisten selitysmallien kanssa. Uudet biotieteelliset tutkimuskäytännöt ravistelevat yhteiskuntatieteellisen tiedonmuodostuksen lähtökohtia. Inhimillisen käyttäytymisen kollektiivisen perustan selittäminen ”sosiaalisella” asettuu nykypäivänä usein vastakkain esimerkiksi geneettiseen perimään nojaavien selitysten kanssa.

Niinpä elämää koskevan luonnontieteellisen tutkimuksen myötä joudutaan miettimään uusiksi myös yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen käsitteitä ja selitysmalleja. ’Elämä’ on joustava käsite. Tämä koskee sekä käsitteen biotieteellistä että sen yhteiskuntatieteellistä käyttöä. Siihen liitetään laaja kirjo asioita, jotka usein pakenevat täsmällisiä määrittäyksiä. ’Elämä itse’ kantaa käytännöllisissä yhteyksissä monenkirjavia merkityksiä.

Viitteet

- 1 Knorr-Cetina 2006.
- 2 Meskus 2009.

Kirjallisuus

Knorr-Cetina, Karin, *The Rise of a Culture of Life*. Esitelmä. XVI World Congress of Sociology, 23.–29/viii/06, Durban, South Africa.

Meskus, Mianna, *Elämän tiede. Tutkimus lääketieteellisestä teknologiasta, vanhemmuudesta ja perimän hallinnasta*. Vastapaino, Tampere 2009.